

DOI 10.37491/UNZ.79.16
УДК 334.012.64

Віталій КУДЕЛЬСЬКИЙ¹,
Анастасія ПОТУРНЯК²

ПРІОРИТЕТНІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЇХ РОЗВИТКУ

Досліджено основні види діяльності малих підприємств в Україні. Визначено співвідношення кількості малих підприємств до загальної кількості підприємств країни та частку мікропідприємств. Досліджено вплив діяльності малих підприємств на соціально-економічний розвиток країни. Досліджено стан розвитку малого підприємництва у світі. Проаналізовано частку малих підприємств в загальній кількості підприємств. Досліджено частку малих підприємств в структурі ВВП. Проаналізовано чисельність працівників зайняти в малому бізнесі. Обґрунтовано важливість функціонування малого бізнесу для національної економіки країни через інтегральні показники. Проаналізовано галузі та види економічної діяльності України та виокремлено найкращі за кількістю малих підприємств і їх часткою у загальному обсязі підприємств країни, за рівнем зайнятості населення та за обсягом реалізованої продукції. Проаналізовано динаміку розвитку малих підприємств України. Виявлено значні темпи зростання фінансових результатів малих підприємств та передумови їх ефективної діяльності. Проаналізовано найбільш привабливі

¹ кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
kudelskijij@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-7252-6533>.

² маркетинговий аналітик, ТОВ «Епіцентр-К» (м. Київ),
eldosams0112@gmail.com.

види діяльності для малих підприємств в Україні. Досліджено структуру суб'єктів малого підприємництва за видами економічної діяльності. Досліджено місце України в світовому рейтингу легкості ведення бізнесу «Doing Business-2020». Досліджено загальнодержавні проблеми, що гальмують розвиток малих підприємств в Україні. Проведено порівняльний аналіз України та країн пострадянського простору і вказано основні позитивні зміни та існуючі невирішені проблеми. Запропоновано шляхи усунення бюрократичних перешкод шляхом створення (функціонування) прямої фінансової підтримки з боку держати та спрощення процедури її отримання. Розглянуто досвід зарубіжних країн щодо державної підтримки малого бізнесу. Досліджено проблеми розвитку малого бізнесу в Україні та запропоновано шляхи вирішення, що сприятимуть подальшому розвитку.

Ключові слова: підприємництво, мале підприємство, суб'єкти малого підприємництва, малий бізнес, підприємницька діяльність, розвиток, зарубіжний досвід, державна політика підтримки.

Впродовж двох десятиліть незалежності України в суспільстві вже встигли сформувалися певні принципи щодо становлення і розвитку суб'єктів малого підприємництва. За цей час малий бізнес запровадив складні механізми навчання, освіти та розвитку, утвердились деякі тенденції підприємницької діяльності. Одночасно було визначено основні напрями господарювання малих підприємницьких структур, окреслилися пріоритетні завдання щодо їх подальшого функціонування і розвитку, сформувалася суспільна думка щодо їх діяльності. На сьогодні частка малих підприємств становить 95 %, при цьому обсяг реалізованої ними продукції лише 19 %. Існує багато як позитивних, так і негативних причин, що впливають на ці показники.

Дослідженням даної теми займалися вітчизняні науковці такі як: В. В. Білик, З. С. Варналій, К. О. Ващенко, Т. А. Говорушко, Е. П. Милявська, Л. І. Воротіна, В. Є. Воротін, Л. А. Мартинюк, Т. В. Черняк, Н. А. Малиш, О. В. Лібанов, О. Ю. Мазур, Ю. О. Ольвінська, О. В. Поліщук, Л. В. Таратута, В. В. Цимбал та ін. Вони аналізують різні підходи до вирішення проблем функціонування малого бізнесу в сучасних ринкових умовах. Проте проблема пошуку пріоритетних напрямів та тенденцій розвитку малого підприємництва потребує подальшого дослідження.

Метою дослідження є визначення сучасного стану малих підприємств, дослідження його пріоритетних видів діяльності та тенденцій їх розвитку.

Досвід розвинених країн показує, що малий бізнес відіграє дуже важливу роль у економіці. Розвиток малого підприємництва в країні підтверджує демократичні принципи своєї структури, інвестиційної привабливості, сенсу підтримувати з нею тісні економічні відносини. У більшості країн малий бізнес є провідним сектором ринкової економіки, який сприяє процесам демонополізації, приватизації та роздержавлення економіки,

стимулювання розвитку економічної конкуренції, формуванню численних суб'єктів ринкового господарства, орієнтованих на попит. Крім того, малий бізнес збільшує гнучкість національної економіки та ринкової пропозиції відповідно до сучасних умов відкритої економіки і стимулює підвищення ділової активності населення та розвитку середнього класу, який становить соціальну базу економічних реформ і забезпечує стабільність суспільства [1, с. 84].

Аналіз діяльності суб'єктів малого підприємництва свідчить про те, що мале підприємництво є важливим соціально-економічним фактором розвитку країни, який забезпечує започаткування нових робочих місць, сприяє подоланню безробіття, зростанню ВВП, стимулює підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу національної економіки. Важливість малого бізнесу можна показати через інтегровані показники, які характеризують стан малого підприємництва у розвинених країнах та підкреслюють його ключову роль в соціально-економічному та політичному житті країни (табл. 1).

Таблиця 1
Стан розвитку малого підприємництва у світі, 2020 р.

Показники	США	Канада	Японія	Німеччина	Франція	Італія	Велика Британія	Україна
Частка МП в загальній кількості підприємств, %	97,6	99,8	99,2	99,3	97,6	99,1	97,6	95,5
Частка МП у ВВП, %	52	43	51,6	57	49,8	55	52	7
Чисельність працівників МП	25–99	до 49	5–20	до 9	до 200	10–50	10–49	10–50
Обсяг виторгу для малого підприємства	до 5 млн дол.	до 5 млн дол.	до 10 млн дол.	до 700 тис. євро	до 20 млн євро	до 10 млн євро	до 10 млн євро	до 10 млн євро

Примітка: складно авторами з використанням даних [2; 6].

Аналізуючи дані таблиці, можна помітити, що в Україні найголовнішою проблемою малого бізнесу є його мала частка у ВВП країни — лише 7 %, а це найменший показник серед порівнюваних країн.

Варто зазначити, що протягом останніх років в Україні практично не спостерігається суттєвих змін у кількості малих підприємств, при цьому мале підприємництво представлене в основному суб'єктами мікропідприємництва. (рис. 1) Єдиний фактор, який значно вплинув на малий бізнес — пандемія COVID-19. В Україні у зв'язку з карантинном тимчасово призупинили свою діяльність 29 % вітчизняних компаній, тоді як 6 % повністю закрили свій бізнес (з них приблизно 3 % — МП) [4].

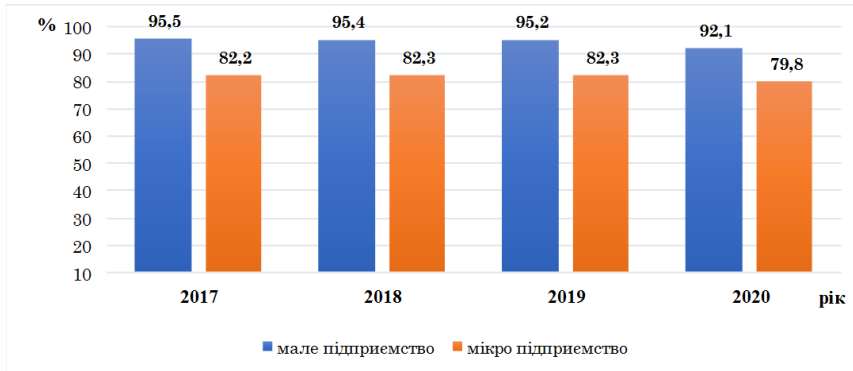

Рис. 1. Динаміка частки малих та мікропідприємств у загальній кількості підприємств України (2017–2020 рр.)

Примітка: систематизовано автором [2].

В Україні станом на 2020 рік веде свою діяльність 351 820 малих підприємств, з них — 305 996 — мікропідприємства [2]. Пропонуємо детальніше розглянути основні показники малих підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка розвитку малих підприємств України (2017–2020 рр.)

Показники	Роки			
	2017	2018	2019	2020
Кількість суб'єктів, одиниць:				
малі підприємства	322920	339374	362328	351820
мікро підприємства	278102	292772	313380	305996
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб:				
малі підприємства	1658,9	1641,0	1746,6	1698,5
мікро підприємства	714,6	704,3	778,3	736,9
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), тис. грн				
малі підприємства	1482000737,0	1766150444,0	1839875890,0	1804171239,7
мікро підприємства	497777058,4	599625562,6	612370435,5	603874125,1
Відсотків до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг)				
малі підприємства	19,2	19,2	19,1	19,1
мікро підприємства	6,5	6,5	6,4	6,4
Фінансові результати до оподаткування, тис. грн				
малі підприємства	-10724817,8	46870814,6	103828528,8	97564172,3
мікро підприємства	-25294755,3	-1159718,7	19377272,1	19648163,0
Відсоток суб'єктів, які отримали прибуток, %				
малі підприємства	72,7	74,1	73,7	73,5
мікро підприємства	71,8	73,2	72,5	72,8

Примітка: систематизовано авторами [2].

Аналізуючи вищенаведену таблицю, можна зробити висновок, що незважаючи на те, що малі підприємства займають найбільшу частку на ринку по кількості суб'єктів (близько 95 %), обсяг реалізованої продукції є досить малим (лише 19 %) у співвідношенні до загального обсягу усіх підприємств країни. Хорошим показником є те, близько 74 % малих підприємств отримують прибуток у своїй діяльності і лише 26 % зазнають збитків.

Дослідження сучасного стану розвитку малого підприємництва дозволили визначити його пріоритетні види діяльності (рис. 2) Станом на 2019 рік найбільш привабливим для МП є сектор «Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» (44,7 %). Також особливо популярними серед малого підприємництва є сектор «Надання інших видів послуг», зокрема діяльність із забезпечення фізичного комфорту, надання послуг перукарнями та салонами краси, прання та хімічне чищення текстильних і хутряних виробів, ремонт комп'ютерів, побутових виробів і предметів особистого вжитку. Привабливість цих сфер пояснюється передусім невеликими обсягами стартового капіталу, відносно швидкою окупністю вкладених коштів і стабільним споживчим попитом населення.

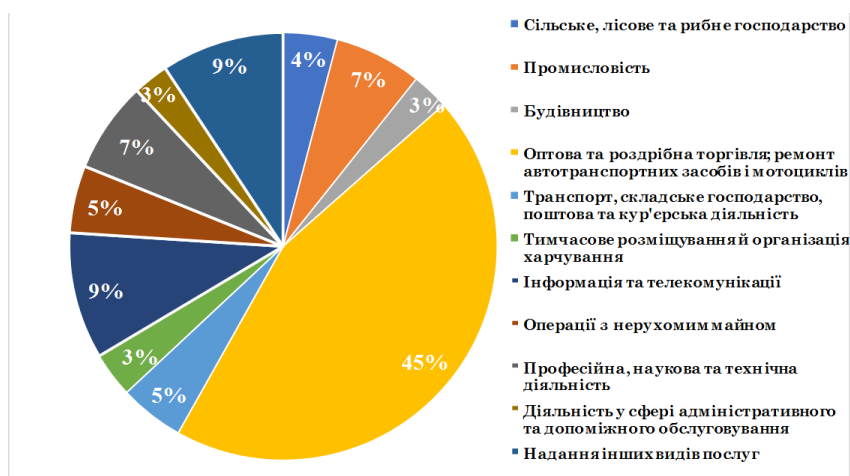

Рис. 2. Структура суб'єктів малого підприємництва за видами економічної діяльності (2020 р.) [2]

Примітка: систематизовано авторами.

Пропонуємо виокремити ТОП-галузі малого підприємництва за рівнем зайнятості населення та за обсягом реалізованої продукції (рис. 3–4). Галузева залежність існує, але вона приблизно відповідає структурі суб'єктів МП за видами економічної діяльності. Найкращими галузями за обсягом реалізованої продукції є торгівля (з часткою 28,7 %), промисловість (15,1 %), дещо менше обсяг реалізованої продукції у галузі сільського господарства і транспорту з часткою 5,6 % і 3 % відповідно.

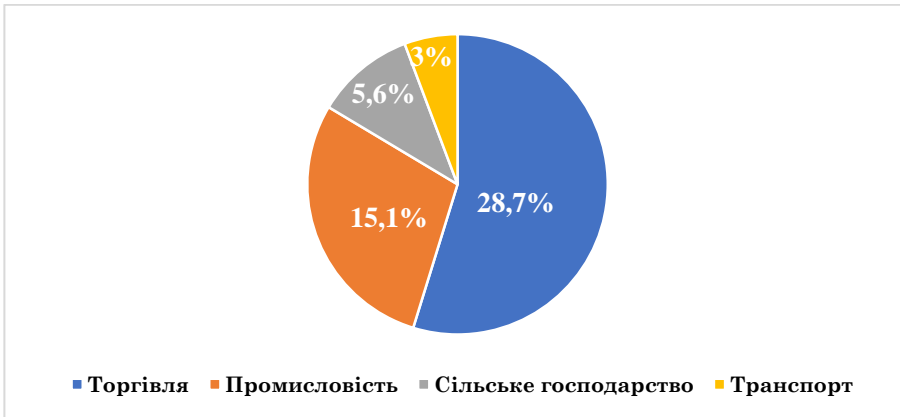

Рис. 3. ТОП-галузі за показником обсягу реалізованої продукції

Примітка: складено авторами [3].

Структура галузей за рівнем зайнятості населення практично відповідає попередній структурі — лідерами є торгівля, будівництво, сільське господарство та переробна промисловість.

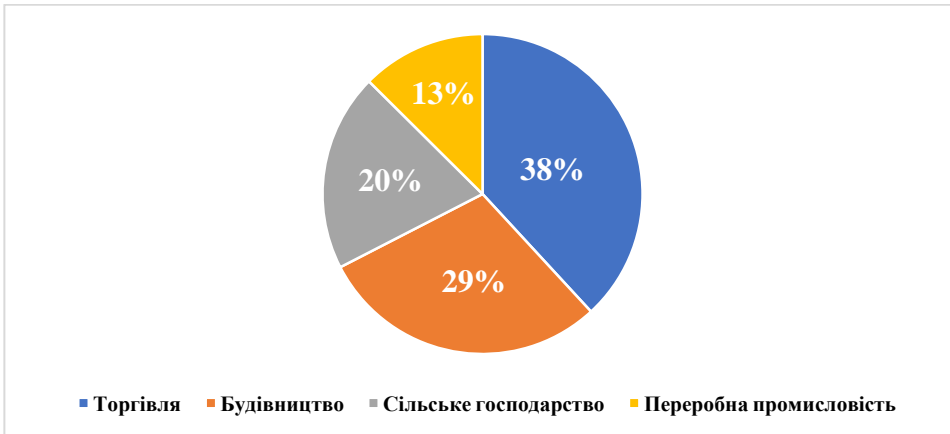

Рис. 4. ТОП-галузі за рівнем зайнятості населення

Примітка: систематизовано авторами за даними [5, с. 19].

Розглянемо легкість ведення бізнесу в Україні за даними рейтингу «Doing Business-2020» [8]. Варто зазначити, що у 2020 році Україна зайняла найвищу сходинку за всю свою історію — 64 місце. Сьогоднішній результат непоганий, але не найкращий навіть серед країн пострадянського простору. Литва перебуває на 11 місці, Естонія — на 18-му, Латвія — на 19-му, Казахстан — на 25-му, РФ — на 28-му, Молдова — на 48-му,

Білорусь — на 49-му. За даними Світового банку, позитивні зміни стосуються п'ятих з десяти показників України, а саме:

- отримання дозволів на будівництво (з 30-го на 20 місце);
- підключення до електромереж (із 135-го на 128 місце);
- реєстрація власності (з 63-го на 61 місце);
- захист міноритарних інвесторів (із 72-го на 45 місце);
- міжнародна торгівля (із 78-го на 74 місце).

Показники щодо отримання кредитів, реєстрації бізнесу, забезпечення виконання контрактів, оподаткування та вирішення питань неплатоспроможності дещо знизились, а тому за результатами досліджень видно, що в Україні існує низка невирішених проблем, зокрема:

- відсутність взаємодії великих і малих підприємств;
- низький рівень дієвості та ефективності регіональних і місцевих стратегій та програм підтримки малого підприємництва;
- недосконалий контроль за розподілом коштів для малих підприємств, що призводить до втрати частки ресурсів за нецільовим призначенням;
- погіршення людського капіталу, брак навичок, необхідних для запуску та здійснення підприємницької діяльності;
- нерівномірність розташування та модернізації малого підприємництва в регіонах України, що пояснюється загальною економічною ситуацією у країні.

Аналіз досвіду зарубіжних країн свідчить про те, що державна політика відіграє важливу роль у підтримці діяльності малого бізнесу. Це полягає в усуненні бюрократичних перешкод на шляху створення та функціонування, наданні прямої фінансової підтримки, полегшенні доступу до джерел фінансування, зменшенні податкового тягаря, підвищенні інноваційного потенціалу, сприянні активному використанню електронної торгівлі [6, с. 12].

Наприклад, в рамках національної політики японським урядом було ухвалено понад 40 найважливіших законів і організаційних рішень, спрямованих на створення цілісної системи правового і системного забезпечення принципів регулювання, механізмів виконання й контролю з метою розвитку і підтримки малого бізнесу [7, с. 23].

У Кореї для підтримки МП витрачаються державні кошти. Це відбувається за трьома напрямками: надання пільгових кредитів (термін до 8 років і відсоткова ставка на 2,5–3 % нижче банківської), розробка і впровадження нових технологій, поповнення обігових коштів [6, с. 10].

Цікава практика розвитку малого бізнесу, яку згодом може перейняти й Україна, в Ізраїлі та Польщі. Уряд створює державні венчурні фонди, які інвестують в різні стартапи. Зараз в Польщі держбанк 60 % усіх кредитів надає саме малому та середньому бізнесу. Максимальна сума такої гарантії становить до 1 мільйона євро, а вартість — перший рік безкоштовно, другий — 0,5 % [3].

Отже, оцінивши ситуацію та динаміку загальних параметрів суб'єктів малого підприємництва України, а також порівнявши із зарубіжним досвідом, можна відзначити, що вони не зовсім відповідають

можливостям та потребам української економіки. А тому необхідно вирішувати проблеми нестабільної економічної ситуації країни, неефективної фінансової підтримки малих підприємств, надмірного податкового тиску та неефективної законодавчої бази України. Відповідно до цього, ми пропонуємо такі шляхи вирішення:

- 1) здійснити регуляторну реформу, щоб забезпечити якісну, нову ефективну, послідовну, прозору та зрозумілу систему державного регулювання;
- 2) знищити бар'єри для розвитку підприємництва, значно скоротити їх витрати в офіційному секторі економіки;
- 3) забезпечити дотримання умов для розвитку та добросовісної конкуренції у сфері великого, середнього та малого підприємництва;
- 4) сприяти збільшенню доступу суб'єктів малого до кредитних ресурсів;
- 5) сприяти подальшому розвитку системи підготовки висококваліфікованих кадрів для сфери бізнесу.

Досліджено сучасний стан малого підприємництва в Україні. Виявлено, що частка малих підприємств на ринку становить 95 % (не зважаючи на спад через пандемію), при цьому обсяг реалізованої продукції лише 19 %, а частка у ВВП країни — 7 %.

Досліджено галузі малого підприємництва за рівнем зайнятості населення та за обсягом реалізованої продукції. Такими галузями є торгівля, промисловість, сільське господарство, будівництво та транспорт.

Проаналізовано показники рейтингу легкості ведення бізнесу в Україні «Doing Business-2020» і проведено порівняння із зарубіжним досвідом. Розглянуто приклади державної підтримки малого підприємництва інших країн. Згідно з цим виокремлено основні проблеми діяльності малого бізнесу та запропоновано шляхи їх вирішення.

Список використаних джерел

1. *Ситник Н. С., Козак Н. І.* Роль малого та середнього бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 26 (1). С. 83–87.
2. Державна служба статистики України. URL : <http://ukrstat.gov.ua/>.
3. *Букатюк У.* Підтримати малий бізнес. Як Україна відстала від світу (11.07.2017). *ESPRESSO.TV*. URL : <https://bit.ly/2UTaOGK>.
4. В Україні на карантин закрилася третина підприємств, до 50 % персоналу без роботи (07.04.2020; 06:11). *Укрінформ*. URL : <https://bit.ly/3BO5O71>.
5. *Горюнов Д., Кравченко О., Вдовенко Ю., Денисюк Г.* Огляд малого і середнього підприємництва в Україні. Київ, 2020. *Google Drive*. URL : <https://bit.ly/37axnZP>.
6. *Берницька Д. І.* Дослідження процесів розвитку малого і середнього бізнесу: зарубіжний досвід. *Економічний форум*. 2019. № 2. С. 4–12.
7. *Жадько К. С., Дучинська Н. І., Бабенко А. Г.* Організація виробничої та маркетингової діяльності малого і середнього бізнесу. Дніпро : УМСФ, 2019. 224 с.

8. Doing Business-2020. Завдяки чому Україна піднялася в рейтингу на 64 сходинку (24.10.2019; 15:30). *Економічна правда*. URL : <https://bit.ly/3BOqrQs>.

Надійшла до редакції 02.03.2021

Vitalii KUDELSKYI

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

Anastasia POTURNIAK

Private limited company «Epicentr K»

Priority Activities of Small Business in Ukraine and Trends in Their Development

The main types of activity of small enterprises in Ukraine are investigated in the article. The ratio of the number of small enterprises to the total number of enterprises in the country and the share of micro-enterprises is determined. The influence of small enterprises on the socio-economic development of the country is studied. The state of development of small business in the world is studied. The share of small enterprises in the total number of enterprises is analyzed. The share of small enterprises in the structure of GDP is studied. The number of employees employed in small businesses is analyzed. The importance of small business functioning for the national economy through integrated indicators is substantiated. The branches and types of economic activity of Ukraine are analyzed and the best ones are singled out according to the number of small enterprises and their share in the total volume of enterprises of the country, according to the level of employment and by the volume of sold products. The dynamics of development of small enterprises of Ukraine is analyzed. Significant growth rates of financial results of small enterprises and prerequisites for their effective operation have been identified. The most attractive activities for small enterprises in Ukraine are analyzed. The structure of small business entities by types of economic activity is studied. The place of Ukraine in the world ranking of ease of doing business «Doing Bussines-2020» is studied. The national problems that hinder the development of small enterprises in Ukraine are studied. A comparative analysis of Ukraine and the countries of the post-Soviet space is carried out and the main positive changes and existing unresolved problems are indicated. Ways to eliminate bureaucratic obstacles by creating (functioning) direct financial support from the state and simplifying the procedure for obtaining it are proposed. The experience of foreign countries in state support of small business is considered. The problems of small business development in Ukraine are studied and the ways of solution which will promote further development are offered.

Keywords: *entrepreneurship, small business, small business entities, entrepreneurial activity, development, foreign experience, state support policy.*